

lyozottan a magáévá tette – s beszél azóta is.

Tehát a posztmodern diskurzusát alakító Lyotard, Ihab Hassan vagy Matei Calinescu helyett a szerzők a francia posztstrukturalizmus sztárjaival kezdenek dialógust azzal összefüggésben, hogy munkásságuk mennyiben használható fel a feminizmus számára. Toril Moi tanulmánya egész kis bevezetést nyújt Bourdieu alapfogalmaiba, „a társadalmi hatalom mikroelméletébe”, és hasznos következtetéseket fogalmaz meg a kulturális mezőt uraló kompetitivitás és a szimbolikus erőszak feminista tudósokat érintő specifikumairól. Dale Bauer Bahtyin dialogicitás-fogalmából kiindulva tárja fel a regények női szereplőinek fiktív univerzumát, a többi szereplővel létesülő kapcsolatát – kár, hogy a szemléltető elemzéseket itt nem olvashatjuk. Biddy Martin Foucault segítségével fogalmazza meg önkritikus felismeréseit a nőkről való tudás feminista monopolizálásának igényével szemben, s önön diszkurzív pozícionáltságunk felismerésére és beismerésére biztat. Jacqueline Rose nagy hatású és számtalanszor hivatkozott Lacan-tanulmánya itt olvasható először magyarul. Elizabeth Grosz („Ontológia és kétértelműség”) a dekonstrukció és a feminizmus összeházasításával próbálkozik.

Ezek a tanulmányok azzal, hogy a dialógus lehetőségét keresik, és a posztstrukturalista fordulat nyomán újragondolják a feminista diskurzusokban akkumulálódott tudást, csattanós választ adnak mindazoknak, akik a feminista irodalomtudományt és -elméletet a posztstrukturalista nyelvi fordulat *elé*, egyfajta megkésett pozícióba szeretnék helyezni.

A kötet címéhez szorosabban is kapcsolódó tanulmányok közül Felskié a modernségről szóló bevett elbeszéléseket női szempontból elemzi, illetve a nőiségnek a modernség folyamataiba történő visszaírásához nyit új utakat; Waugh pedig azt firtatja, miért hiányoznak annyira a nőírók az irodalmi posztmodernség elméleteiből és kánonjából, hogyan függ ez össze az „én haláláról” szóló, a nemeket aszimmetrikusan elhelyező diskurzussal, s végül az identitás kapcsola-

tokban konstruálódásának egyszerre női és posztmodern jellegével kínál valamiféle kiutat. A kötet két legizgalmasabb írása minden bizonnyal Susan Bordo *Feminizmus, posztmodernizmus és genderszkepticizmus*, valamint Elizabeth Grosz *Nemi aláírások – feminizmus a szerző halála után* című tanulmánya. Bordo 1989-es írása „genderszkepticizmusként” jellemzi a Derridán edzett értelmezőknek a véget nem érő textuális játékot felértékelő és a „nő” – úgymond egységesítő – kategóriáját helytelenítő gesztusait: az ideológiailag semleges, pártatlan álláspont illúzióját tápláló „metodologizmust”, a tudományos körökbe beérkezett feminista nők jellegzetes elfordulását a „szentimentális” és nem eléggé „szakmai” női témáktól (ami a holland Elemers által megfigyelt „méhkirálynő-szindróma” amerikai megfelelőjének tűnik). Elizabeth Grosz azt vizsgálja, minek alapján tekinthetünk egy szöveget feministának (szerinte sem a szerző neme, sem a szöveg tartalma és stílusa önmagában nem elégséges feltétel), s ez a kérdés különösen fontos lehet, ha a kötet végén szereplő magyar nyelvű feminista bibliográfia összeállításának elveibe szeretnénk bepillantást nyerni. Grosz ugyanis nem kínál jól kidolgozott választ – talán épp ez a bizonytalanság köszön vissza a kötetzáró bibliográfiában is. Vajon feminista szerzőnek egy női szerzőről írott kritikája eleve feminista szöveg, akkor is, ha nem utal sem a nőiségre, sem a nőiséghez kötődő értékekre, sem a feminizmusra? És vajon feminista szöveggé alakul-e egy könyv, ha egyik vagy másik szerkesztője bevallottan feminista? De Séllei Nóra kétségkívül lenyűgöző mennyiségű bibliográfiai adatot gyűjtött össze, és hasonlóképp meggyőző a fordítások gördülékeny nyelve is.

Kántor Zoltán (szerk.): Nacionalizmus- elméletek

SZÖVEGYŰJTEMÉNY

*Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004. 411 old.,
á. n. Rejtjel Politológia Könyvek 21.*

A hidegháborút követően olyan beszédmodok jelentek meg a társadalomtudományokban, amelyek a nemzetállam vagy a „nemzeti forma hegemóniájának” végét előlegezték: egy poszt nacionális kor küszöbéhez értünk, előtérben immár a gazdasági dinamika koordinációja áll, megfelelő jogi szabályozással és a biztonság megszilárdításával. Bizonyos értelmezések szerint a poszt nacionalizmus létrejötté pozitív fejlemény, hiszen előkészíti a nemzeti eszményekhez való affektív kötődés, a nemzeti akarat kifejezésekben rejlő, erőszakalkalmazást is szorgalmazó kizárólagosság felszámolását. A politikai közösség ebben a felfogásban állampolgárok azon összessége, amely a közös erőfeszítések, a szabályvezérelt együttlét alakzatait juttatja érvényre. Más értelmezések viszont egyfajta regresszió nyomait vélik felfedezni a poszt nacionalista diskurzusban, hiszen a nacionalizmus nem „romantikus” vagy „antimodern” beállítottság, hanem az állam és a társadalom viszonyának egyfajta kodifikációja, valamint az a modern közösségszerveződés, amely a kormányzók és a kormányzottak között újfajta viszonyrendszert valósít meg. Vagyis a nemzetértelmezés és a modernitás mindig párban járt egymással, és a nemzetépítés a modernitás legfontosabb projektumának számít. Jellemző, hogy a sokat idézett W. Kymlicka legnagyobb sikert arató könyvében, amely a többkultúrájúság elméleti igényű tolmácsolása, a vezérelvek (liberális) nacionalizmus programjához kapcsolódnak (vö. W. Kymlicka: *Misunderstanding Nationalism*. In: R. Beiner, [ed.]: *Theorizing Nationalism*. New York, 1999. Ezen álláspontot élesen bírálja J.

Mayerfield: *The Myth of Benign Group Identity: A Critique of Liberal Nationalism*. *Polity*, 1998. 4. szám, 555–578. old.).

Figyelemre méltóak azok a – különösképpen a nyugat-európai baloldal keretein belül megjelenő – kiterjedt kommentárok is (pl. É. Balibar: *Nous, citoyens d'Europe? Les frontières, l'État, le peuple*. Éditions la Découverte, Paris, 2001.; G. Raullet: *Apologie de la citoyenneté*. Les Éditions du Cerf, Paris, 1999.; S. Gourgouris: *Dream Nation – Enlightenment and Institution of Modern Greece*. Stanford University Press, Stanford, 1996.), amelyek a poszt nacionalizmus és nacionalizmus vitáját minősítették kétségesnek, és olyan diszkurzív mező kidolgozásán fáradoztak, amely túlmutat a nemzet-re irányuló védelmi vagy meghaladási igény alternatíváján. Abból indultak ki, hogy a modernizáció kiteljesedése kihívás elé állítja a nemzetállamokat, és hisztérikus magatartásokat válthat ki a nemzeti létezés horizontján belül maradó beállítottságúakból. Ugyanakkor hangsúlyozzák, hogy a nemzet az állampolgárság, az identitás és a történelem metszéspontjában áll, s kollektív gyakorlata sokféleképp íródik bele a társadalom hatalmi szöveteibe. A nemzet ugyanis a gazdasági, kulturális és politikai folyamatok dinamikája szerint állandóan változó történelmi forma. A nemzetentitások létezését a transznacionális gazdasági, politikai, kulturális mozgások megingatták ugyan, ami újraértelmezésre sarkallja a vonatkozó teóriát, ám nem igazolja a nemzet végére vonatkozó differenciálatlan előjelzéseket, csupán azt a felismerést erősíti, hogy a nemzetet és legitimációs módzatait a *változó azonosság* távlatában kell vizsgálnunk.

Mindenesetre a kortárs társadalomtudomány határozott érdeklődést tanúsít a nemzetértelmezések, a *homo nationalis* jelentéskörei iránt, mintegy ellentmondva a poszt nacionalista felfogásnak, amely a nacionalizmust egy elavuló, letűnőfélben levő alakulat igazolási gyakorlatának tekinti. Az utóbbi évtizedben egyre-másra születnek összefoglaló munkák a nacionalizmusról, és enciklopédiák, összegzések nyújtanak betekintést az említett elméleti dinamikába. A na-

cionalizmus elméleteivel foglalkozók mindegyike legalább egy mondat erejéig megemlíti, hogy a nacionalizmus teóriája még mindig híján van egy Machiavelli, Hobbes, Marx vagy Weber analitikus képességeihez fogható teljesítménynek.

Az elméleti érdeklődés a nacionalizmus iránt az első világháború után szökken szárba, amikor egy sereg új nemzetállam születik, és a nemzeti önrendelkezés doktrínáját olyan személyek képviselik, mint Wilson vagy Lenin. Ez az elméleti irányulás, amely a nemzetet afféle kvázinaturális egységnek tekintette a történelem menetében, egészen a XX. század hatvanas éveigi meghatározta a nacionalizmussal kapcsolatos okfejtéseket. Azt állította, hogy minden nemzet rendelkezik az államteremtés jogával, s az államformával rendelkező nemzet önálló értékrendet, eszmei „magot” képvisel, amit az intézményekben is megtestesülő nemzet tudat foglal magába. A vonatkozó tudomány fogalomkészletét is a nemzetállam naturalizációja határozta meg, de a nemzetközi jog és politika kulcsfogalmait is a nemzetállami eredendőség gondolata determinálta.

A múlt század második felében azonban megváltozott a konstelláció: érdekes módon nagyjából egyszerre, a nyolcvanas évek elején jelentek meg azok a könyvek (Ernest Gellner, Benedict Anderson és Eric Hobsbawm művei), amelyek ma már mérföldkönek számítanak a nacionalizmus elméleti artikulációjában, és egyfajta kánont is képeznek (vö. Hans-Ulrich Wehler: *Nationalismus. Geschichte – Formen – Folgen*. Verlag C. H. Beck, München, 2001.). Bebizonyították, hogy a nacionalizmushoz kapcsolódó jelenségek rendszere tudományosan is értelmezhető, s a nacionalizmus konzisztens fogalomrendszer alkalmazásával tolmácsolható. Hiszen, különösen az angolszász tudományosságban, gyakran megfogalmazódott a nemzet megragadására irányuló elméleti erőfeszítéseket vitató vélemény, megkérdőjelezve a kérdéskör tudományos artikulációjának a lehetőségét is. Az erőteljes elméleti munka eredményeképp az elmúlt két évtizedben a „nemzet” és a „nemzeti szuverenitás” fogalma jelentősen át-

alakult. A nacionalizmus elméleti ugyanis egyfajta kölcsönhatásba léptek a társadalomelméleti irányzatokkal, hovatovább azt is állíthatjuk, hogy a nacionalizmuselméletek is támpontul szolgálhattak más társadalomtudományi ágazatok számára.

A nemzetfogalmakkal kapcsolatos vitáknak a XX. század kilencvenes éveiben reflektálniuk kellett: a) a német újraegyesülés folyamatára; b) a kiterjedt erőszakalkalmazásra, azaz az erőszak etnocentrikus érvekre hivatkozó eskalációjára néhány poszt-kommunista országban, aminek hátterében felfedhetők voltak az etnikai önérvényesítés jelentései; c) arra a felismerésre, hogy a modern állam, beleértve a kommunista államokat, sem képes magába olvasztani az etnikai kisebbségeket, mihelyt azok identitásukra ébrednek (Jack Goody: *How ethnic is ethnic cleansing?* *New Left Review*, January–February 2001.). Az említett évtized elméleti értelmezései mint az értelmezés fontos támpontjaira rendre-módra hivatkoztak ezekre a tényekre.

Kántor Zoltán elméleti alapozottságú szöveggyűjteményének íve a XX. század harmadik harmadában kibontakozó nacionalizmuselméletek klaszszikus szerzőinek teljesítményétől a legújabb módszertani alapvetésekig terjed. XVIII–XIX. századi szerzők (J. G. Fichte, J. G. Herder, E. Renan, J. St. Mill stb.) nem szerepelnek a kötetben, hiszen a nacionalizmussal kapcsolatos állásfoglalásaik korábban már megjelentek magyarul (pl. Bretter Zoltán–Deák Ágnes [szerk.]: *Eszmék a politikában: a nacionalizmus*. Tanulmány Kiadó, Pécs, 1995.). A jelen szöveggyűjtemény elsősorban az elméleti reflexiókra összpontosít, s mint minden ilyen vállalkozás, a kitapintható átfogó szerkesztői törekvés ellenére is hiányos. A problémakör ugyanis olyan komplex, hogy minden igényt kielégítő gyűjtemény nehezen képzelhető el. A nacionalizmus értelmezésének törekvése aligha választható el a szélesebb elméleti perspektívától és a társadalmi dinamika egyéb vonatkozásainak az elemzésétől, ami körültekintést és racionális szelekciót igényel. A korábbi nacionalizmuselméletek fogalmi keretén kívül maradtak a társadalmi átalakulásra utaló állásfoglalások; a mai

kommentátor, szöveggyűjtő, szerkesztő azonban másfajta kontextusban áll. Olyan elméletekből válogat, amelyek a nacionalizmust az iparosodással (Gellner), a nyomdai kapitalizmussal (Anderson) vagy a modern állam létrejöttével (Hechter) stb. magyarázzák.

Az elkövetkezőkben azokat a kérdéseket gyűjtöm össze, amelyekkel a nacionalizmuselméleteknek, legalábbis kiindulási minimumként, szembesülniük kell.

1. A nacionalizmus modern doktrína, amely keretet ad a helyi társadalmak, rendi államok, tartományok, régiók sokaságának egyetlen politikai közösségbe való tömörítéséhez, ám szükségyszerűen felmerül a kérdés: milyen genetikai-történelmi kontextusba helyezjük a nemzetet? Volt-e a nemzetet megelőzően olyan etnikai mag, amelynek értelmezési és tudáskészlete meghatározóvá vált a később létrejövő nemzetek szempontjából, mintegy folyamatosságot biztosítva a premodern korok és a modernitás között (etnoszimbolisták), vagy pedig a nemzet a nacionalizmus modernizációs fejleményének tekinthető?

2. Vajon a nacionalizmusnak (mint az állam és a nemzet határainak egybeesését szorgalmazó törekvésnek) adjunk-e elsőbbséget, vagy a nemzetnek mint olyan alakultnak, amely megelőzi a nacionalizmust?

3. Mi az állam és a különféle elitok szerepe a nemzeti keretek alakításában? A nemzetállam tevőleges szerepe a nemzeti intézmények létrehozásában és megőrzésében a nemzet és az állam szoros kapcsolatát bizonyítja, pontosabban az állam intézményes érdekeltségét abban, hogy a nemzeti elbeszélések segítségével reprodukálja a nemzedékek közötti viszonyokat, kitöltse szimbólumokkal a közös teret, orientálja az egyének mozgását a térben és időben. Am kérdés, miként értelmezzük a nemzet szempontjából a döntés és az eredet, az önmeghatározás és a függőség közötti viszonyokat.

4. Az elmélet a nacionalizmust nem minősíti a szó klasszikus értelmében ideológiának, noha története azt bizonyítja, hogy mint mozgósító eszmenrendszer politikai ideológiaként is működhet, hiszen mindig partikuláris értékek érvényre juttatására összpontosít. Ugyanakkor fel kell tennünk a

kérdést: milyen viszonyban áll a nacionalizmus a liberalizmussal, a szocializmussal és a konzervativizmussal?

5. Ha a nemzet fogalmának politikai közvetítettsége kerül előtérbe, eljuthatunk a politikai nemzet normatív fogalmához mint racionális konstrukcióhoz, amely fölérendelt a kulturális beágyazottságot érvényesítő nemzetképzethez képest. Ezt képviselik azok a szerzők, akik e normatív jelentésből kiindulva pálcát törnek a kulturális nemzetfogalom felett, amely szerintük a partikularizmus tartalmait részesíti előnyben; ebből adódóan a kultúrán alapuló kötődés nem lehet az állampolgári (jogi és társadalmi) integráció mintája, hiszen a kizárás mechanizmusait, a hátramegvonást nyomatékosítja. A politikai nemzet racionális konstrukciója magában foglalhatja az adott közösség kulturális emlékezetét, e kultúra érzelmi és tárgyi gazdagságát (hiszen a nemzetet mint képzeti művet ebből a materiából hozzák létre), ugyanakkor az egybeforrasztó politikai közösség elsőbbséget élvez az etnikai diszpozíciókhoz képest. Mindez a nacionalizmusformák vizsgálatában a nemzet és az etnikum közötti relációrendszer állítja a középpontba.

6. A modern nemzet mint politikai közösség megszüntette a származási megkülönböztetést, ugyanakkor kiterjedt kulturális, nyelvi és vallási egyeneműsítő gyakorlata a partikularitás és az univerzalitás ellentmondására figyelmeztet bennünket a nemzet létesülése folyamatában.

A szöveggyűjtemény hat részre oszlik. Az *Előszó*ban Kántor részletesen ismerteti a szerkesztés szempontjait. A *Történelmi gyökerek* című rész csupán egyetlen szerzőt vonultat fel: Anthony D. Smith-t, a nacionalizmuskutató híres alakját, aki e helyütt (egyébként két tanulmánnyal is szerepel a kötetben) a történészeknek a nacionalizmussal kapcsolatos eltérő állásfoglalásait mutatja be.

Az *Elméletek* című második részben bemutatott szerzők a nacionalizmus genealógiáját a társadalmi dinamikával párhuzamosan tárgyalják. Írásaik jól reprezentálják a nacionalizmussal kapcsolatos okfejtések eltéréseit. Az olvasó számára világossá válnak az értelmezés dilemmái és a különböző

szerzőknek az általam feljebb jelzett problémahalmazra adott válaszai.

A következő rész (*Más megközelítések*) először elkanyarodik az antropológia felé (Frederik Barth és az etnicitás elemzése), majd olyan szerzővel zár (Alain Dieckhoff), aki tanulmányában mintegy dekonstruálni kívánja a politikai és a kulturális nacionalizmus határvonalait erősítő beállítottságokat. Hadd említsem meg, hogy éppen ez az írása szolgáltatott korábban kitűnő alapot a kulturális és a politikai nacionalizmus relációit taglaló megannyi hazai tolmácsolásnak (Kérdések a nemzetéről. *Regio*, 2002. 4. szám, 23–246. old.).

Az *Összegzések* című rész demonstrálja, hogy a nacionalizmuselméletek már az önreflexió útját járják. Az itt olvasható írások szerzői (pl. Daniele Conversi, John Hutchison) ugyanis nem a nacionalizmuselmélet „mintaadói”, ők az immár „klasszikus” szerzőkkel való konfrontációkban, kongeniális értelmezésekben alakítják ki elméleti állásfoglalásukat.

A *Módszertani kérdések* fejezet szerzői további feldolgozásra váró kérdéseket tárgyalnak, jelezve hogy egyetlen nacionalizmuselmélet sem hivatkozhat azzal, hogy minden releváns kérdésre választ tudna adni. Például világos, hogy a nemzet csak úgy állhat fenn, ha egy sereg szociális mechanizmus segíti reprodukcióját a minden napokban. Ez természetesen már rég felismert tény, de azt nem állíthatjuk, hogy a kutatás már fényt derített e mechanizmusok minden aspektusára. Nem véletlen, hogy Rogers Brubakeré a kötet utolsó tanulmánya (ezt követi a bibliográfia és a tanulmányok megjelenési helyének feltüntetése), hiszen az ő gondolkodásmódja vörös posztó a hagyományosnak tekinthető nacionalizmus-elméletek szemében. Elegendő megemlíteni, hogy nominalizmusában egészen a nemzet fogalmának megkérdőjelezéséig elmegy. Valójában a nemzet „létesülésének”, processzualitásának olyan jelentéskörét igyekszik kidolgozni, amely kimondatlanul is a kortárs társadalomtudomány hasonló törekvéseihez igazodó újraértelmezésre serkent.

Nos, e kötet erénye minden bizonnyal az, hogy tudatosítja bennünk

a nacionalizmus újraértelmezésének szükségességét. A nacionalizmus-elméletek mindig kognitív perspektívákat foglalnak magukba, a „nemzet”, az „eticitást” nem a világban létező tapasztalati dolgok egyikeként észlelik, vagyis a nemzet nem „adott” számukra, hanem a kutató „reprezentációs térképén” konstituálódik. Ahhoz, hogy a „nemzet” és az „eticitás” láthatóvá váljék, szükség van a reprezentációs tevékenység produktívására, nem elfeledve, hogy a kutató reprezentációs munkája maga is része a nemzeti önértelmezéseket meghatározó társadalmi praxisnak. Azaz a nacionalizmus-elméletek is a társadalmilag konstituált jelentésekről való társadalmi tudást képviselnek. A már említett norvég antropológus, Barth akkor tett fontos lépéseket a módszertan megváltoztatása felé, amikor az etnicitás elemzésében nem a közös kulturális jegyeket vette figyelembe, hanem a klasszifikáció és a kategorizáció praxisát hangsúlyozta. Más szóval, nem azt, hogy „mi a nemzet”, „mi az etnicitás”, hanem azt, hogy miért értelmezik az emberek társadalmi gyakorlatukat „etnikai” és „nemzeti” terminusokban, klaszterekben? Vagyis eljutunk ahhoz, amit Brubaker úgy fogalmaz meg, hogy a „nemzet gyakorlati kategória”. Úgy vélem, ez a megközelítés gyümölcsözőnek bizonyulhat a nemzet *processzuális, dinamikus valóságának*, annak a ténynek a megragadásában, hogy a nemzet a társadalmi kategorizáció, klasszifikáció és értelmezés reiteratív praxisában bomlik ki.

A szövegyűjtemény kitűnően mutatja be a nacionalizmus-elméletek legfontosabb megközelítéseit és legjelentősebb elemzőit. Elsősorban a társadalomtudományos tudással felvértezett olvasót szólítja meg, a nacionalizmuselméletekkel foglalkozók számára pedig megkerülhetetlen. Oktatóknak is jól használható kézikönyv, de hasznos lehet azoknak is, akik még kevésbé ismerik a nacionalizmus problematikáját.

A szerkesztő Kántor Zoltán hosszabb ideje foglalkozik a nemzeti identitással kapcsolatos kérdésekkel. Megállapítása szerint a témáról szóló diskurzusban csupán az angol nyelven íródott vagy angolul is hozzáfér-

hető írások meghatározóak. Ezt nem kérdőjelezhetem meg, hiszen valóban létező tendenciát konstataál, mégis hiányzanak a más nyelveken publikáló szerzők. Legalább egy lábjegyzet erejéig utalni kellett volna olyan releváns szerzőkre, mint Balibar, Wehler, Bielefeld, Lepsius vagy Van Gunsteren. Pierre Nora említése helytálló, de aligha elegendő a tágabb kitekintéshez. Mindazonáltal a kötetben felvontatott szerzők, az érdemleges tudást tükröző kötet szerkesztés biztosítékot jelentenek, hogy az olvasó alapos betekintést nyerhet a nacionalizmus-értelmezések mozgásrendjébe.

LOSONCZ ALPÁR

Mayer Gyula – Török László (szerk.): Iani Pannonii Opera Quae Manserunt Omnia

VOL. I. EPIGRAMMATA. FASC. I.
TEXTUS

*Sorozatszerkesztők: Borzsák István,
Ritoókné Szalay Ágnes. Balassi, Budapest, 2006. 278 old., 8500 Ft*

„Valami különös fátum üldözi a magyarországi Janus-filológia nagy vállalkozásait, mert egy évszázad óta minden teljességre törekvő anyaggyűjtés torzóban marad. [...] Kétszáz év adósságával kell tehát szembenéznie annak a Janus-kutatónak, aki még ezek után is kísérletet tesz egy hiányzó Janus Pannonius kritikai kiadás létrehozására” – írta V. Kovács Sándor az újkori Janus Pannonius-filológia helyzetét elemző tanulmányában. (*Eszmetörténet és régi magyar irodalom. Tanulmányok*. Magvető, Bp., 1987. 314. old.) Öröm kijelenteni, hogy a fátum megtört, s a hosszú éveken át tartó kollacionálás és kutatómunka eredményeként elkészült Janus Pannonius epigrammáinak régóta tervezett kritikai kiadása.

Az epigrammákat tartalmazó kötet indítja Janus fennmaradt műveinek kritikai összkiadását, a sorozat későbbi kötetei az elégiákat, a panegyricusokat, prózai munkáit, görög fordításait és leveleit fogják közzétenni.

Az idézett kétszáz év Teleki Sámuel 1784-es utrechti kiadására utal, az ismertett kötet megjelenéséig ez volt ugyanis Janus munkáinak utolsó, legteljesebb, kritikai igényű kiadása. Az újabb kéziratok tudatos és sikeres felkutatása viszont nem zárult le Teleki kiadásával, Ábel Jenőt azonban korai halála, Huszti Józsefet és tanítványát, Juhász Lászlót pedig a második világháború akadályozta meg a nagyszabású terv megvalósításában. A jelen vállalkozás Klaniczay Tibor ösztönzésére indult útnak, s jöllehet a megjelenés a Balassi Kiadónak köszönhető, az impresszumban is szereplő, egykor Klaniczay által igazgatott Irodalomtudományi Intézet szellemi közege mindvégig megtermékenyítően hatott a munkára. A szövegvariánsok összevetését a Szabó Árpád-tanítvány Mayer Gyula végezte el, aki korábban Euklidész *Elemek* című művének fordításával vált ismertté a klasszika-filológusok körében. Mayer Gyula és Török László már a szövegkiadást megelőzően is több előtanulmányban publikálta a szöveg hagyományával foglalkozó kutatásait.

Janus Pannonius korának egyik legkiválóbb humanista epigramma-költője volt, nemzetközi hírnevét éppen ezek a versek alapozták meg már egészen fiatal korában. A műfaj mindhárom fajtáját, a satirikus, az erotikus és a dicsőítő változatot is művelte. Fő mintaképének Martialist tekintette, s jöllehet magát csak „Martialis majmának” nevezte, nem szolgálai imitálta, hanem megújította az ókori elődök költészetét. Satirikus epigrammaiban ferrarai diáktársain élcelődik vagy költőtársait gúnyolja ki. Baráti hangon szólítja meg Galeotto Marziót, akit Guarino da Verona ferrarai iskolájában ismert meg, de címzettjei között szerepel a későbbi II. Pius pápa, Enea Silvio Piccolomini és Tito Vespasiano Strozzi is. Nem kímélte az egyházat sem: az V. Miklós pápa által meghirdetett szent évet s a Rómába zárandóklók sokaságát külön versfüzérben kritizálta. Hasonlóan elkülö-